

Imitacja w wybranych
koncepcjach i kontekstach
społeczno-kulturowych

WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI EUROREGIONALNEJ
IM. ALCIDE DE GASPERI

KATERYNA NOVIKOVA

Imitacja w wybranych koncepcjach i kontekstach społeczno-kulturowych

Józefów 2017

Imitacja w wybranych koncepcjach
i kontekstach społeczno-kulturowych

Recenzja naukowa:
dr hab. Justyna Szulich-Kałuża

Wydawca: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki
Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie
05-410 Józefów, ul. Sienkiewicza 4
tel./faks: 48 22 789 19 03, www.wsge.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@wsge.edu.pl
Nakład: 100 egz. Objętość: 7,66 ark. wyd.

ISBN 978-83-62753-80-2

Copyright by Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi
Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej publikacji
bez zgody wydawcy zabronione.

Projekt okładki:
Jadwiga Popowska

Skład, łamanie:
Jadwiga Popowska

Korekta:
Agnieszka Janowska

Druk i oprawa:
INTER-BOOK
Paulina i Grzegorz Indrzejczyk s.c.
Wiejca 51
05-085 Kampinos

Moim rodičom

Spis treści

Wstęp 9

Część 1

KONCEPCJE 15

Imitacja w myśli filozoficznej 15

W poszukiwaniu źródeł 15

Gabriel Tarde 19

Thorstein Veblen 24

René Girard 27

Imitacja w perspektywie sieciowej 33

Imitacja w perspektywie instytucjonalnej 39

Część 2

KONTEKSTY 51

Tożsamość jednostki a samorealizacja przez ubiór:
imitacja czy inwencja? 51

Modne wzorce z ekranu a imitacja „stylu zachodniego”:
przypadek filmów z epoki socjalistycznej 62

Wzorce do naśladowania w społeczeństwie konsumpcyjnym:
imitacja czy podróbka? 75

Dzieci i młodzież: sposoby i wzorce do naśladowania 90

Piractwo w internecie: imitacja podstawą kreacji? 98

Imitacja zagrożeniem dla cywilizacji. Przypadek
„cywilizacji radzieckiej” 110

Zakończenie 131

Literatura 134

Źródła 149

Wtedy Jezus rzekł do swoich uczniów:
„Jeśli kto chce pójść za Mną,
niech się zaprze samego siebie,
niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje.
Bo kto chce zachować swoje życie, straci je;
a kto straci swe życie z mego powodu, znajdzie
je (...).”

(Mateusz 16, 24. 25).

Wstęp

Słynny irlandzki noblista, poeta i pisarz William Butler Yeats, w swoim zbiorze folkloru irlandzkiego kiedyś odniósł się do celowego poświęcenia się chrześcijańskich świętych i bohaterów (Yeats, 1998 [1917], s. 333). Skonfrontował to z ówczesną, jak twierdził, doktryną szczerości i samorealizacji, przez którą kultura zrobiła ludzi miękkimi i pasywnymi. Średniowiecze i epoka Odrodzenia miały więcej racji w oparciu się na naśladowaniu Chrystusa albo wybranych klasycznych bohaterach. Święty Franciszek i Cezary Borgia stali się twórczymi zwycięzcami, „odwracając się od lustra w stronę refleksji nad maską”. Wobec tego wszystko dla pisarza zaczęło być alegorią. Wyznawał imitację jako część stylu i życia, nawet życia dalekiego od naśladowania bohaterów. „Szczęście uzależniło się od energii zaczerpniętej z maski jakiegoś innego życia, odrodzenia nieswojej jaźni, od czegoś tworzono na chwilę i nieustannie odnawianego, w zabawie podobnej do dziecięcej...” (Yeats, 1998 [1917], s. 334).

Pomysł napisania książki o imitacji powstał pięć lat temu. *Nomen omen* wzorowany był na dziełach z różnych serii anglojęzycznych czy też przetłumaczonych na polski, nawiązujących do ciekawych tematów, zjawisk, procesów. Nie były to tematy należące do ściśle określonej dyscypliny, zahaczały o kilka dziedzin i okresów historycznych. Zresztą właśnie takie przyciągają uwagę czytelnika, a autorom dają przyjemne złudzenie uniwersalności tematu: moda, zabawa, zmiana, randka, strach, piękno, brzydota, wojna, kłamstwo, konsumpcja,

turystyka czy wolność. Inspiracją do refleksji teoretycznych i poszukiwań badawczych dotyczących imitacji stały się wcześniejsze moje zainteresowania społeczeństwem sieciowym i siecią, jak również ogólnie oddziaływaniem mediów tradycyjnych i elektronicznych (np. Novikova, 2012).

Fenomen imitacji jest na tyle nieuchwytny, co wydawałoby się banalny. W pierwszej części książki zatem postaram się przedstawić naśladownictwo, imitację czy *mimesis* w rozumieniu wybranych przedstawicieli europejskiej myśli społecznej, których dorobek, tak czy inaczej, nawiązywał lub też skupiał się na wspomnianych zjawiskach. W kolejnych dwóch podrozdziałach tej części spróbuję przedstawić zjawisko naśladowania w ramach bardziej nowoczesnych dwóch nurtów teoretycznych, do najważniejszych dokonań, do których będę się odwoływać w części poświęconej kontekstom społeczno-kulturowym. Ujęcie sieciowe oraz neoinstytucjonalne pozwoli spojrzeć na mezostrukturalny wymiar problemu naśladownictwa. Inaczej mówiąc, jak połączenia między ludźmi oraz połączenie się ludzi w organizacje i instytucje tworzą uwarunkowania dla działań imitacyjnych, dla naśladowania wzorców zachowań, struktur, działań w życiu codziennym czy zawodowym.

W części drugiej, próbując nawiązać do wcześniej wspomnianych koncepcji, postaram się przedstawić zjawisko imitacji czy też naśladowania w życiu jednostki w różnorodnych kontekstach. Charakter tej części w trakcie pisania był zmieniany wiele razy z różnych względów. Podobnie jak w części pierwszej, można byłoby zamieścić wśród rozdziałów wiele wątków, do których mam ambicję wcześniej czy później wrócić. Na dany moment jednak proponuję uwadze czytelnika trzy wątki, które pokrótce można opisać jak: konsumpcja, sieć i cywilizacja.

Tematy mogą się wydawać nieco rozległe czy wręcz oddalone od siebie, by znaleźć się w jednej części książki lub nawet jednej książce. Wydaje mi się jednak, że zaproponowałam czytelnikowi fascynującą drogę do przebycia, przeanalizowania, porównania, refleksji. Od wpisanej w pewne uwarunkowania społeczno-kulturowe auto-kreacji opartej na ubiorze, wizerunku i modzie do młodzieżowego naśladowania przygodnych popularnych autorytetów oraz historycz-

nych wzorców do naśladowania stylu ze srebrnego ekranu. Od prób wyjścia poza własną warstwę społeczną dzięki wątpliwym zabiegom konsumpcyjnym do niezwykle nowoczesnych sposobów kreacji i imitacji, które zahaczają o temat wymiaru praw autorskich. Druga część zatem kończy się makrowymiarem naśladownictwa, które jako element tendencji modernizacyjnych zostało oskarżone o upadek całej cywilizacji na przełomie XX i XXI wieku. W ten sposób najwyższy poziom naśladownictwa w moich rozważaniach egzemplifikuje się w procesach imitacyjnych na poziomie różnych cywilizacji i kontaktów między nimi.

Chciałabym również wskazać na zamienne używanie pojęć *imitacja*, *naśladowanie* i *naśladownictwo*, a także w zależności od kontekstu *mimesis* oraz *kopiowanie*. Danym opracowaniem, jak również wszystkimi wcześniejszymi artykułami i pracami dotyczącymi imitacji, chciałabym zmienić pejoratywne zabarwienie pojęcia *imitacji* na tle nauk społecznych i humanistycznych.

Rozumiem imitację jako proces składający się z kilku elementów, w tym podmiotu, który naśladuje w sposób uświadomiony lub nie, przedmiotu lub obiektu naśladowania (inaczej też autorytet) oraz działania, które z reguły wywołuje pewne skutki zamierzone lub nie. Warto tutaj przywołać również definicję pojęcia bardzo ważnego *mimesis* podaną przez Zofię Mitosek, jest to „czynność lub zabieg, w wyniku którego jakiś przedmiot czy zachowanie zawiera w swojej materii pewne aspekty formy innego przedmiotu czy zachowania, istniejącego wcześniej i w innej materii” (Mitosek, 1997, s. 17). Imitację natomiast określa ona jako pojęcie bliższe retoryce, a mianowicie „naśladowanie mistrzów i jego modeli przez uczniów, naśladowanie dzieł znanych autorów przez następne pokolenia, naśladowanie technik dyskursywnych składających się na tradycję” (Mitosek, 1997, s. 18). Przy tym polskie określenie *naśladowanie* jest jej zdaniem bliższe łacińskiemu *imitatio*, czyli naśladowaniu mistrza, mimo że jako jedyne jest tłumaczeniem słowa *mimesis* jako reprezentacji, *ekspresji*, wyrażania rzeczywistości (Mitosek, 1997, s. 18–19). Pojęcie *naśladownictwo* natomiast w sposób bardziej wyrazisty nawiązuje, według Mitosek, do dostosowania się, do powtarzalności udanych rozwiązań (artystycznych), do „naśla-